

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DA
DER
VAR
JUL
TIL...

Da der var jul til

Da
der var
jul til...

PRIVATTRYK JULEN 1968

•DA DER VAR JUL TIL . . .

Samlet af Svend E. Pedersen.

Udsendt af Fr. Martin s Bogtrykkeri, Christiansfeld,

i anledning af julen 1968.

Sat med Linotype Diethelm.

Kommer ikke i handelen.

Til læseren!

Da der var jul til

Intet som barndommens jul. Således føler vel de fleste. Alt, som hørte julen til, var naturligvis til stede, i alt fald det, der for en selv var og er væsentlig i forbindelse med en julehøjtid, såvel dens forberedelse som selve julen. Minder fra mangen en barndommens jul sammentrængt til det ene billede, der nu danner et hele – min jul. Meget af denne jul eksisterer stadig, thi netop omkring denne familiefests ældgamle traditioner værnes stadig trofast. Omkring midten af november, hvor forretningerne varsler jul, gives samtidig startskuddet til iværksættelse af familiens juleprogram. Adventssøndage, indkøbsture, julebagning og julestue. Måske en gløgg-aften eller to, frem til lillejuleaften for endelig at nå den 24. december. Juledage med familiebesøg, mæthed og træthed for endelig at sætte punktum omkring nytår. Alt i overensstemmelse med den enkelte families tradition, men alligevel ikke så forskellig endda fra hjem til hjem. Denne bog er opbygget over de mange skikke, sædvaner og begreber, som måtte høre en god dansk jul til. Sammenholdt skulle disse løse ender kunne give billedet på og fortællingen om julen, som den var, og julen, som den stadig er. Overgiv dig bare kære læser: »Nu er det jul igen.«

Ind under jul . . .

Først i 1940'erne udskrev Berlingske Tidende en konkurrence om den bedste skildring af »Barndomshjemmets jul«. Herfra først en besvarelse, der skildrer juleforberedelser omkring 1930 i et hjem på Djursland.

»Den første søndag i advent, når mørket begyndte at falde på, tog min moder en lysestage frem og satte et hjemmestøbt vokslys deri og sagde: »I Jesu velsignede navn, så kommer julen igen.« På den anden søndag tog moder to lys frem, og således de fire ad-

ventssøndage, indtil der stod fire lys på rad, men på den fjerde søndag var der bag lysene stillet et indrammet vers, sorte bogstaver på sølvpapir, smukt lavet, og rammen var af grankogler, der var nydeligt ordnet tre og tre i nøjagtig række omkring verset:

Kom julehelg til vort rige bo,
kom julefred heneden.
Gud give os håb og styrke vor tro
og forøge os kærligheden.

Denne adventsramme var kun fremme den korte tid fra fjerde søndag til juleaften, så blev den gemt hen til næste år.

Hvor var der travlhed alle vegne, en glædens travlhed i denne julemåned. I køkken og bryggers klang det i sin egen rytme. Julegrisen var blevet slagtet, julekager, julekringler og juleknas skred frem i køkken og fadebur. Juleøllet gærede, det dirrede af jul, og iveren efter at blive færdig i god tid var stor. Alle tog del og hjalp til, for når julegrøden stod dampende på bordet, skulle hver krog være fejlet og skuret, hver gerning fuldført, og med ro kunne man stille sætte sig til julenadveren og med fred i sinde hilse glædelig jul – velsignet jul til hver eneste en, både ude og inde.

Man havde sin julestue i stand – det var gerne »Salen« – »den store stue« – eller »den fine stue«, hvad man nu kaldte den til daglig brug, men fra adventstidens begyndelse kaldte man den »julestuen«, og nu blev den hjemmets midtpunkt. Man gemte sine pakker, gaver, æsker, pynt til juletræet, dåser med småkager og knas, alt kom herop i denne stue, for at blive draget frem i skæret af julekærterne. Herinde skulle juletræet stå, og der blev pyntet med grankviste overalt. Den sidste søndag lagde mor sidste hånd på værket i denne stue – to broderede vægtæpper, den ene forestillende »Den første julenat«, det andet »Flugten til Ægypten«, blev hængt op og først taget ned til kyndelmisse.

Prima danske Stearinlys.

Prisen er fra Dato forhøiet 2 Sk. pr Pd.

Stearinlys Nr. 1, 2 Mk. 14 Sk.

— Nr. 2, 2 Mk. 10 Sk.

Naar 8 Pd. kjøbes gives 2 Sk. Rabat pr. Pund. De faaes
i Fabrikens Oplag, Krystalgade Nr. 18. hos Urtekrammer
H. A. Møller.

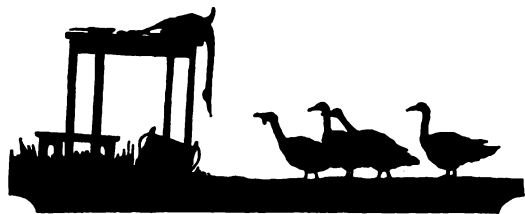
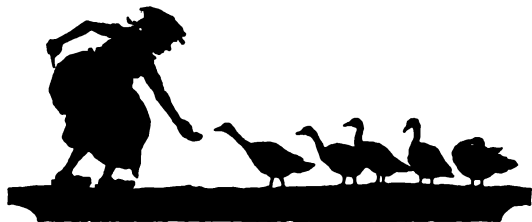
Kjøbenhavn, den 20 Novbr. 1865.

Ordres til Provindserne expederes prompte pr. Contant.

Alle puder fik overtræk med julemotiver, små sprælske nisser, grankogler og julelys smukt broderede – jo, der var ikke noget at tage fejl af, og når juleaften kom, blev juletræet det strålende midtpunkt.«

Blader man videre i besvarelserne findes en juleindkøbsseddel fra 1892. Et indkøb til en fattig vestjysk fiskerjul i Harboøre:

»Moder havde ikke noget at slagte til jul, og heller ingen ovn at bage i, men julestemningen var der alligevel. Jeg var tolv år dengang og blev sendt til købmanden efter vort juleindkøb, som bestod af en flaske brændevin, to potter øl, for 1 kr. forskellige slags småkager, et halvt pund smør, et halvt pund kaffe, en cikorie, ti lod te, et pund pudder-sukker, en brun kandis, et fjerdingspund svesker, et fjerdingspund sagogryn, for 2 øre hel kanel, et pund flormel og en pakke sennep.«

ståltråd og en tube fiskelim, og så oprandt en 6–7 dejlige dage. Vi lavede roser, både røde og hvide, klistrede kræmmerhuse, lavede hjerter, klippede hvide engle ud og beklædte tændstikæsker med grønt og rosa silkepapir, så der blev de yndigste små kurve. Efterhånden som de forskellige ting blev færdige, blev de anbragt i en kasse, hvor julestadsen fra forrige år var gemt hen. Søndag før juleaften gik far og mor til Vejle for at købe julegaver, og de blev gemt på et sted, hvor de vidste, at jeg ikke kunne finde dem. Nu blev julekortene købt, og der blev sendt en julehilsen til hver af vore bekendte og til familien, der var altid mindst et julemærke på hver kort. To dage før juleaften blev knaset købt ind. Nødder, appelsiner, figner, dadler, æbler og konfekt samt små sukkerfigurer med »noget« i, og dette »noget« var altid spændende. Disse figurer blev brugt til at pynte juletræet med. Der blev også hængt små røde blankpudsede æbler på træet.

Lillejuleaften blev altid fejret. Vi smagte på julegodterne, og ved aftenkaffen blev der sat smagsprøver på bordet af moders bagværk, der bestod af julekage, søsterkage, lagkage, både brun og hvid, den brune var lagt sammen med smørkrem, den hvide med en eller anden slags syltetøj af mors egen produktion. Af småkager var der først og fremmest brune kager og vaniljekranse, dernæst jødekager, finskbrød, små rosinkager og dejlige kyskager.«

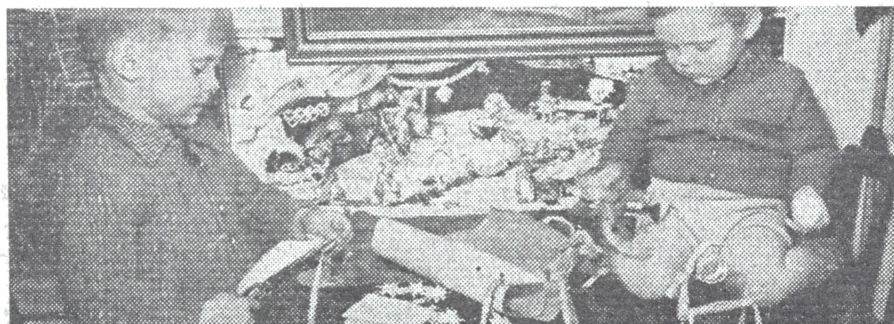
Nu tilbage til 1925. Her et udpluk fra juleforberedelser i et østjysk arbejderhjem:

»Når bagningen var tilendebragt, og huset strålede af renhed, var der som regel o. 8 dage til juleaften. Så sendte mor mig til købmanden efter silkepapir i flere forskellige farver. Glanspapir i rødt og hvidt, to ark karton med kræmmerhuse samt en rulle

**JULE-
TRAVLHED**

Juleønsker og julegaver

Ingen jul uden julegaver! Et udsagn, der i dag betragtes som noget selvfølgeligt, og som heldigvis kan realiseres i langt de fleste hjem. Men skikken at give gaver til jul er slet ikke så gammel endda her i landet. Først i slutningen af det 19. århundrede og i begyndelsen af dette bliver gaveudvekslingen almindelig i alle sociale lag.

Ønskesedler

Først eksempler fra børns ønskesedler november måned 1968!

MARIANNE:

Frimærkeleksikon, frimærker, labyrintspil, farvefilm, radio, båndoptager, pladespiller...

JAN:

Jeg ønsker mig et sæt dyr til en bondegård og en traktor med vogn. Jeg ønsker mig et sejlskib, som jeg selv kan samle. Slut.

HANS:

Den raket som USA satte op i byggesæt, svømmefødder dykkermaske, racerbane...

PIA:

En væv, et puslespil, en cykel, en guitar, et jumbo-viskelæder, en blokfløjte, penalthus.

HELLE:

Stylter, spejderring, popplader, fotografiapar, charms, lange støvler (helst smarte).

Ønskeopfyldninger

Fra en juleaftensskildring, der kan dateres til sidst i 1920'erne, hentes følgende linjer:

»... så kom det med længsel ventede øjeblik. Jeg fik lov at hente mine pakker, som lå under juletræet. Det var for det meste nyttige ting, jeg fik, og da jeg var begyndt at gå i skole, var der også en julebog samt Knold og Tots julehæfte. Selvfølgelig var der også en gang imellem et stykke legetøj, f.eks. en dukke, dukkevogn eller lignende.

Fra et børnerigt arbejderhjem på Nørrebro 1939:

»Så kommer det store øjeblik, hvor jeg skal dele pakkerne ud. Jeg råber navnene op, og så kommer de farende, men da jeg gav min lillebror hans julegaver, var han helt ude af det, han vidste ikke, hvor han skulle begynde eller ende. Men så pakkede vi hans pakker op, og øjnene strålede på ham, hvergang han fik en ny gave. Vi takkede så far og mor for gaverne, og så skulle vi se hverandres gaver. Mekaniske biler og tog for rundt på gulvet, og dukkerne vrælede.

Klokken blev efterhånden mange, og de mindste af børnene var også begyndt at hænge med hovederne.«

Jul i køkkenet

Her som alt andet julen vedrørende skal de gamle opskrifter findes frem, således som mangan en husmoder gør det forinden familien samles i køkkenet. Men mon nogen alligevel skulle lede tilbage til Danmarks første kokebog, der udkom i det Herrens år 1616.

LXXII. Marzipan at bage.

Sød skalede Mandel i en Morter/giff der vnder huit sucker oc Rosenvand/ oc spød dette vel met huer andre/at det ey bliffuer fortyndt/men smuct tyct. Stryg dette paa Affladblade/en Finger tyct/smuct jeffnt/ som et Træ tellercken/leg det i en kaaberpande/som er smuct tørt/giør der vnder en fact Ild/ oc offuen paa et Raaberlog/ oc offuen paa samme Log oc saa en fact Ild/lad det saa bagis. Naar det er bagit/ saa ret an/ oc bestrø det met Coriander/Anijs/etc.

LXXIII. En Nofs aff Peberkage.

Kiff Peberkage smaa paa et Riffuesjern/ tag en Potte met god sød Risød/ oc giff der vdi denne reffuen Peberkage/ see til at det ey bliffuer klogigt/ sæt det til Ilden oc lad kogis/giff der i Anijskorne/ heele karsbe/Peber/Ingesser/lidet Saphran/ oc smag saa om det er til maade. Ret saa an. Vilt du/ da kand du oc vel bestrø det met Sucker.

Hele familien er nu samlet omkring køkkenbordet, mor kan give sine ordrer og vejlede. Husk lige at tage forklæde på – sådan. Længe varer det ikke før langt de fleste af deltagerne bærer tydelige spor af deres medvirken. Dejligt klistrende dej mellem alle ti fingre, hist og her også lidt ned ad tøjet, mel i hovedet og langt op ad armene, en rosin eller mandel på vildspor. I, hvor er det dejligt, og hvad skal vi nu lave, mor? Prøv f.eks. denne opskrift fra »Børnenes Kokebog« – et afsnit i bladet »Børnevennen« fra 1905:

Julekage

Først må du sørge for at have din form smurt rigtig godt med en pensel eller i mangel deraf med et stykke hvidt papir, som du dypper i smeltet smør.

Så vasker du 15 sultana rosiner i varmt vand og piller stilkene af og tørrer dem i et rent klæde, skær for 4 øre sukat i pæne fir-kantede stykker og sætter disse på en tallerken.

Du tager 6 spiseskeer mel i dit fad, smuldrer et koldt stykke smør deri så stort som et stort hønseæg, når smørret og melet så er blandet så meget, så det ligner smuldret franskbrød, kommer du en teske sukker i en teske bagepulver (uden top) og 1 æg, som du

først slår op i en kop, for at se om det er frisk. Du pisker det lidt sammen med en ske og hælder det op i melet, men lader lidt blive tilbage i koppen (blot så meget at kagen kan pudses med det bagefter). Så kommer du en knivspids stødt kardemomme og $\frac{1}{4}$ pgl. eller 4 a 5 spiseskeer mælk i. Du rører så det hele sammen, til dejen er pæn blank, så kommer du de rene rosiner og sukaten i.

Hælder det op i din form, pensler det med resten af ægget, drysser lidt sukker på, sætter den ind i en god varm ovn, hvor den i begyndelsen ikke må have for meget overvarme, den bages ca. 20 minutter. Du kan prøve om den er færdig, ved at stikke en strikkepind i den, og bliver så intet af dejen siddende på den, er julekagen færdig og kan tages ud af ovnen.«

... to teskefulde Ingemann

Hvad er en jul uden julegudstjeneste? Efter antallet af kirkegængere juleaften at dømme siger vel de fleste stadig således. Et skarpt udfald mod sammenblandingen af verdslig og kristelig jul findes i en juleprædiken af Kaj Munk. Her nogle enkelte udpluk.

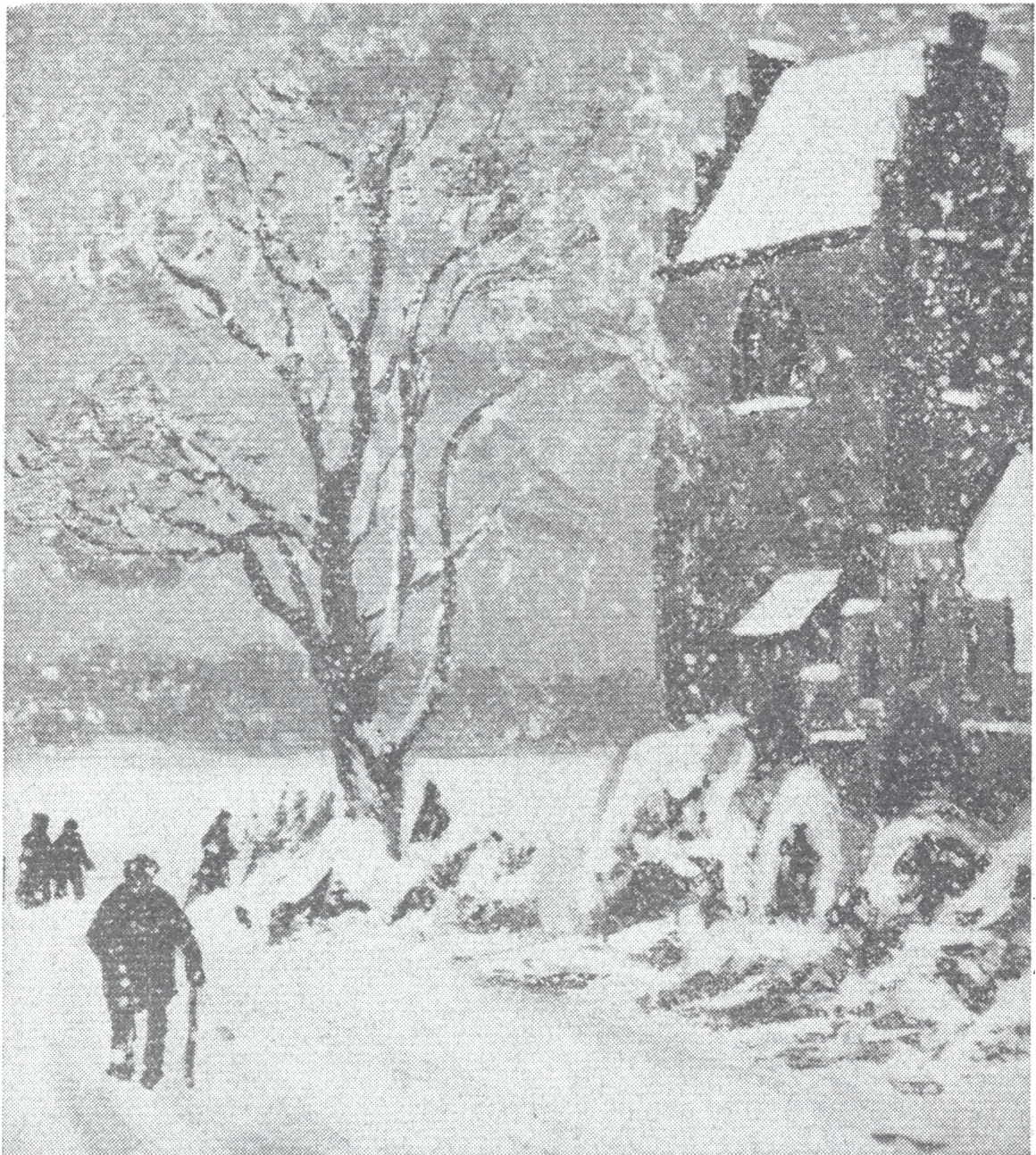
»Man har hørt en del juleprækener, der formede sig som anvisning på at få del i

juleglæden: Og sidder du ensom og sorgfuld, min ven, og nages du af tvivl og urolige tanker, o, så kom og knæl ved krybben, og krybbebarnet skal give dig sin fred og del i den himmelske glæde. Dertil er ganske kort at sige, at vi ikke har fået Jesus til at gøre os glade. Det har vi Ib Schönberg til. Gud har ikke påtaget sig rollen som forlystelsesråd.

Sognets præst kom en dag ind i lægeboli- gen i stationsbyen. – Doktorens frue lukkede selv op, og hendes 3 års dreng, der holdt sin mor i kjolen, udbrød ved synet af præsten: Er det nu jul? Barnet troede, at præsten ligesom nissen var en fremtoning, der kun havde eksistens omkring juleaften. Det er jo for mange folkekirkekristne blevet sådan, at præsten og nissen løber ud i et, julegudstjenesten er en del af slikkeriet, der hører juleaften til. Til de mange rare og fornøjelige ting, der er uundværlige den aften i året, hører også den søde, oh, så søde fortælling om det lille Jesusbarn og bagefter to teskefulde uskadelig Ingemann på melodier, der futter som grannåle i julelys. Og sidder altså én i kirken og er lidt mod i hu og ikke kan få den rigtige klang lyttet og lokket frem i »Glædelig jul!« så er der en pastor med trøstegrunde. Hvilken vanvittig og skæbnsvanger misforståelse!«

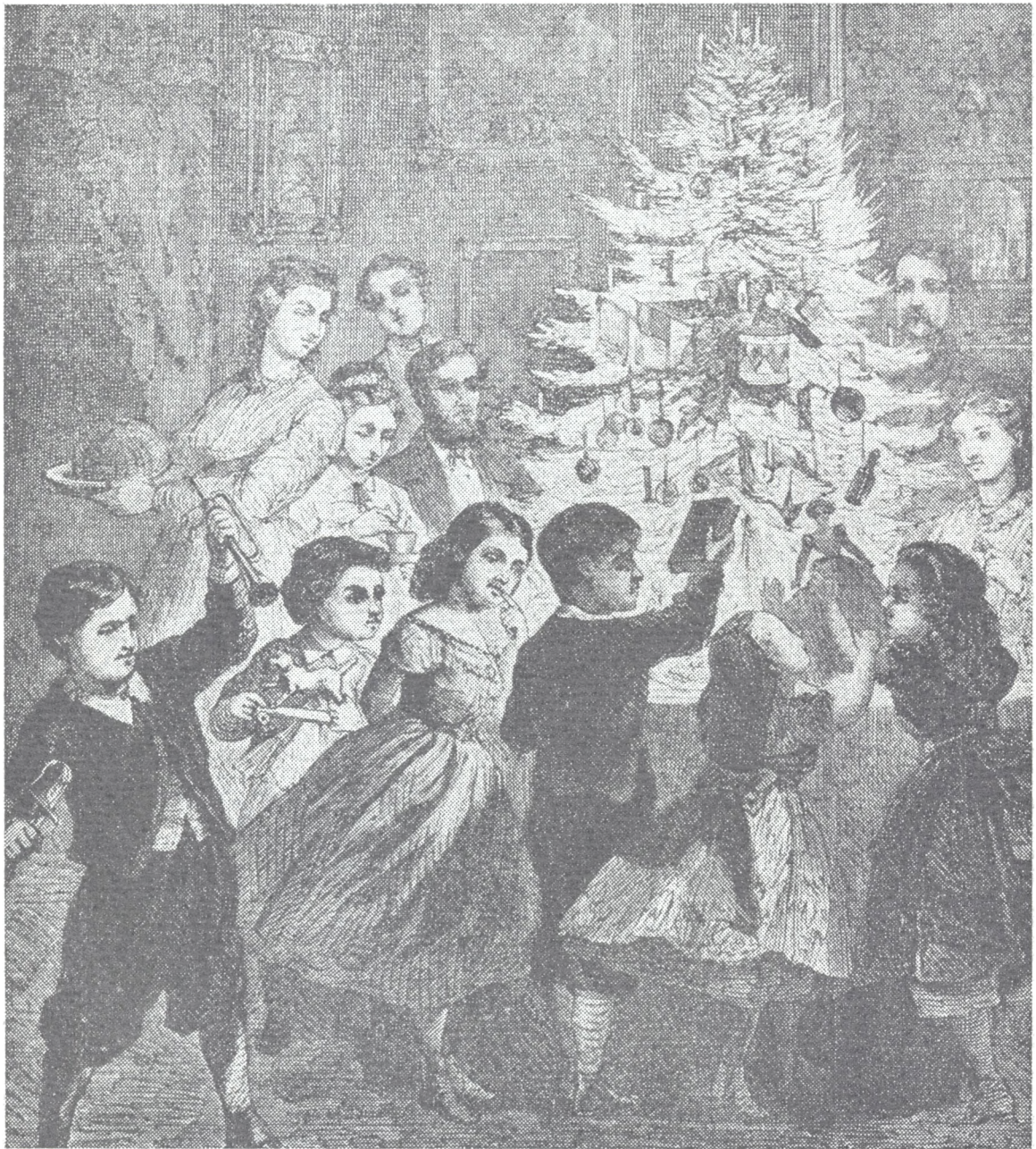

Juletræet

*»Højt fra træets grønne top
stråler juleglansen«*

En af julens vigtigste bestanddele, juletræet, og en af julens mest kendte og benyttede sange er i ovennævnte to linjer sammensmeltet til en atmosfære af dansk jul. Imidlertid er det først i dette århundrede at juletræet for alvor bliver almindelig overalt i Danmark, dog kendt allerede 100 år tidligere.

Juletræet blev indført af tyske familier først i 1800-tallet, og såvidt man kan konstatere blev det første juletræ tændt i København året 1811 i politikeren Orla Lehmanns hjem i Ny Kongensgade. Herom fortæller en senere kilde:

»Alle værelserne til gaden var oplyste, især ét, og udenfor vinduerne stod der ved femtiden mange mennesker, der højlydt gav deres forundring til kende. Det var nemlig rygtedes i kvarteret, at folk i Ny Kongensgade havde sét, at der nogle dage i forvejen var bragt et lofthøjt grantræ ind i stuerne. Godtfolk spærrede øjnene op. Sladderen gik, det forlød, at træet skulle have tændte lys på grenene. Derfor var nysgerrige stimlet sammen for at se, hvorledes det ville gå. Og uden postyr gik den første juletræsaften i København da heller ikke af. Nogle troede vel, at

den unge doktor og hans yndige frue var blevet gale, siden de havde rullet gardinerne ned og sat lys i brand på et grantræ. Hvad var der på færde, spurgtes der. De, der ej kunne styre deres alt for store iver efter at kigge ind ad de andres ruder, satte stiger op til dem for at kunne titte ind under gardinerne.«

Der skulle gå henved 100 år før juletræet var almindelig i danske hjem. I dag føler en del vel, at de mange juletræer med elektriske lys rundt om i haver, på hvert et torv og ved hver en forretning ligesom har frataget skikken noget af sin betydning. At lukke døren op til et træ med levende lys er nok stadig spændende, men den store lysets overraskelse kan næppe fremkomme, når man i mindst én måned har været omgivet af et lyshav af juletræer. Som en kuriositet skal nævnes, at det første store juletræ på Rådhuspladsen i København blev tændt den 20. december 1914.

Men som med så megen anden glans således også juletræets:

*»Først skal træet vises,
siden skal det spises.«*

Juleaften

Før juletræet blev moderne fejredes julen på følgende måde på en bondegård i Vestjylland.

»Alle husets kreaturer skulle have rigeligt foder juleaften, ikke blot heste og køer, men også hund, kat, ænder, høns, gæs; bindehunden blev løst; han skulle have noget med af alt, der var på bordet, om det så var en dråbe brændevin og et stykke lysetane. Køerne blev gneden om tænderne med salt og sod, at trolddom ikke skulle få magt med dem; i tærskeladen blev der kastet kornknipper ned, den måtte ikke stå tom i juledagene; et neg blev sat ud til de vilde fugle, tjærekors tegnet på stald og ladedøre, kors ridset i korndyngerne på loftet, og når så alle disse udenomssysler var forbi, samledes husfolkenes pyntede inde ved det dækkede bord i mørkningen. Der stod julelysene i et par blankt polerede messingstager og omvundne med udtunget papir, ét for husbond og ét for madmoder; i vinduet, der vendte ud mod marken, et lignende tændt lys, der skulle vise en ensom vandringsmand vej til et gæstfrit hus, om nogen var så ulykkelig at måtte færdes en sådan aften borte fra sit eget hjem. Husfaderen istemte en salme, juleevangeliet blev oplæst, atter blev der sunget én eller flere salmer, og så kom maden på bordet.

Her i denne egn (Vestjylland) bruges fersk suppe og steg, i Randers-egnen sættes et fad ind med flæsk og ribben i bunden, ovenpå er dannet en rende af pølser, i hvilken der troner en stegt and, på et andet fad ligger et halvt svinehoved. Når måltidet var til ende, gav manden og konen hinanden hånden med tak, de andre tilstedeværende ligeså, og derefter begyndte gerne julemorska-ben med pebernøddedelege og kortspil.

Inden man skiltes ad, kunne man tage varsel om det kommende års grøde. Husbonden tog tre klatter grød, lagde dem på gulvet og sagde, idet han lagde den ene: »Det er rug!« Den anden: »Det er byg!« Den tredje: »Det er havre!« Dernæst kaldte han hunden ind og viste den grødklatterne; den kornsort, som betegnedes ved den klat, hunden først greb, skulle blive bedst i årets løb.«

Mon det vil være så svært endda at finde rester af disse skikke julen 1968?

Lad os prøve at spørge børnene, hvorledes de skal fejre jul i år.

Anita på 10 år skriver således:

»Dagen går langsomt, men for de voksne løber den. Endelig kommer gåsen på bordet, og så tænker jeg, at det er mærkeligt, at den

har vraltet rundt i haven for en måneds tid siden. Juletræet tænder min storebror og jeg, for lillesøster er for lille. Så varer det mindst 5000 år før alle er færdige, og så går vi ind. Vi synger længe, og så kommer julemanden. Han spørger, om vi har været rare, det har min storebror aldrig. Sidste jul fik jeg 31 julegaver.»

Helle på 9 år fejrer jul på følgende måde:

»Juleaften er hele familien glade. Hele familien er oppe hos os. Min farfar og farmor

har altid en stor kurv med godter med til os, og så propper vi os fulde med mad, lige til vi er ved at revne. Og så kommer gaverne, det er det bedste af det hele.»

Endelig Mariannes juleaften:

»Vi begynder altid med at spise and, så går min far ind og tænder lysene på juletræet. Når det er gjort, pakker vi gaver op, og derefter spiser vi slik og småkager.»

Ja, som man ser, er der ikke megen forskel på at fejre juleaften fra familie til familie.

... og dagene derpå

»Juledagsmorgen havde vi lov at tage vores tøj med ind i spisestuen og klæde os på ved den buldrende ovn i stedet for i det iskolde soveværelse. Så gik vi alle i kirke for at høre det dejlige juleevangelium og salmerne.

Dagene mellem juleaften og nytårsaften gik med muntre kælke- og skøjteture, eller vi lejede en kane og kørte med klingrende bjælder gennem den vinterstille skov med en hel hale af kælker bundet bagi. Sådanne ture gjorde vi også i måneskin, og det var næsten de bedste.

Når vi kom dødtrætte og våde hjem om eftermiddagen, drak vi te og spiste bjerge af kager og hyggede os i skumringen, og mor spillede for os på klaveret muntre, gamle dansemelodier, folkesange eller julesalmerne, som vi aldrig blev trætte af at høre. Når der kom familiebesøg, morede vi os med at spille »halvtolv« om pebernødder, billedlotteri, tallotteri og kortlotteri om marcipan- og chokoladefigurer og forskellige morsomme småting.«

Således gik dagene mellem jul og nytår i et københavnsk hjem år 1915. Herfra til en bornholmsk storbondegård 5 år tidligere.

»Med juledag, Stefansdagen og julens mellem dage oprandt en herlig tid med utallige

fester. Enten havde vi gæster eller festede selv på en af de nærliggende gårde. Først spiste vi af al den pragtfulde julemad: Kold gås og and, skinke, sylte og saltmad og dertil hjemmebrygget øl og honningbrændevin. Bagefter legede vi, gamle og unge, alle var vi som børn og morede os kosteligt over ordspogsleg, panteleg og forskellige julespil.«

Til sidst udpluk fra skildring af en jul i Midtjylland 1895.

»Husbond skulle gerne have sine høstfolk til gilde anden juledag; han måtte sørge for at sikre sig høsthjælp. Til gildet blev budt på høns, flæsk, steg, snaps, rom og kaffe med mange slags kager, æbleskiver og mjød. Der blev danset og sunget. Til dansen spillede Kræn Spillemand, han kunne rigtignok spille med sikkerhed. Bønderkonerne holdt ham gerne i ave, han kunne godt lide snapse og kaffepunche!«

Disse tre skildringer er vel nok de bedste beviser på, at julen er familiens fest. Først samles man om bordets glæder for senere at lege, spille eller danse. Dejlige dage som rummer mangt et dejligt minde. En del stadig bevaret, som et værdifuldt led i julens kæde.

Nisser, Nøddebo og Vatskæg

»Det var dog et mageløst vejr! Himlen bredte sit strålende klare paulun ud over vore hoveder; på begge sider af vejen stod træer og buske i deres juleklædning, det vil sige rim på alle grene og kviste, og nikkede til os . . . Nu drejede vi ind til højre og kom til den sidste bakke, oppe på toppen af hvilken præstegården lå, der ligesom kirken var bygget lidt uden for landsbyen . . . Foran gården var en tilfrossen dam, på hvilken landsbyens ungdom løb på skøjter . . . En lille purk på fem år med en stor rød hue på hovedet standse midt i en svingning og blev af forundring stående på ét ben, da vi kørte forbi: det var julenissen, der bød os velkommen.«

Ja – rigtigt gættet, ovenstående tekst er fra NØDDEBO PRÆSTEGÅRD. For øvrigt er det første gang, at julenissen nævnes ved navn, her altså i Henrik Scharlings: Ved nytårstid i Nøddebo Præstegård. Vi husker vel endnu bedre de mange nisser, der dukker frem fra alle kroge i kirketårnet, da den gamle ringer og præstedatteren, Andrea Margrethe, lige har forladt tårnrummet, scenen alle børn venter på i årets rigtige juleteaterforestilling, Elith Reumerts uforgængelige bearbejdelse af Scharlings bog. Førstemødet med julenissen finder sted i 1862, altså for godt og vel 100 år siden.

Det tør nok siges, at nissen har formeret sig siden da. Allerede i november måned begynder han at vise sig i adskillige butiksvinduer, og i december træder han rigtig levende frem i forretningsjulebilledet uddelende smågaver til enhver lille nisseglad og nisseforventningsfuld dreng eller pige. Kulminationen på nissedyrkelsen er selve juleaften, hvor normalt familiefaderen optræder i nissekustume og dermed bliver den længe ventede julemand. Her altså den totale forvirring og sammenblanding af nissen på den ene side og Santa Claus på den anden. Men hvad gør det, når bare alle føler, at julen har fået sit rigtige udtryk, det skik og sædvane byder. At nissen stadig er væsentlig i forbindelse med dansk jul er vel åbenbar for enhver. Kaldes englen det himmelske symbol på jul, må nissen vel stå som det jordiske.«

Juleneget

Atter kimer det på døren, denne gang én, der vil sælge juleneg. Atter dyrere og atter mindre, men alligevel, der må ikke mangle et neg til fuglene. Jeg køber og har således ikke brudt traditionen. Men hvor gammel er denne skik da?

»Juleneget er både en ung og gammel skik. Den store udbredelse som skikken har nu –

navnlig i byerne, hvor den ikke hører hjemme oprindeligt – har den først fået i dette århundrede. Men der ligger en gammel skik bagved, en skik, som har været delvis opgivet, da nye impulser har fået den til at brede sig igen sammen med de mange nyere juleskikke, som det sidste århundrede har givet os. Skikken kendes fra gammel tid i Sverige, Norge og Danmark, men kan ingen steder føres længere tilbage end til omkring 1870. Nogle af de ældste oplysninger er imidlertid nidkære præstemænds angreb på denne afgudiske skik at lade opsætte neg uden for gårdene ved juletid . . . Neget slæbes på anklagebænken, mistænkt for hedenskab.«

En lang videnskabelig historie, både angreb og forsvar, skal her gøres kort. Forfatteren til ovennævnte citat konkluderer, at man ikke kan dømme på grundlag af svage indici. »På grund af bevisets stilling må vi da frikende vort juleneg for hedenskab. Men vi må forbeholde os ret til at tage sagen op igen, hvis nyt bevismateriale kan skaffes tilveje.«

Så med denne konklusion i hænde kan De være ganske rolig. Køb blot igen i år et juleneg. De vil næppe løbe risiko for en anklage på hedenskab.

Julemærket

»Julen 1904 var den første jul, vi havde julemærke. Man kan i vore dage knap nok forestille sig en julehilsen uden det lykkeligvis nu så populære mærke – i den grad er det blevet tradition hos os: Ingen jul uden julemærke – og intet julekort uden julemærke. Den glade og festlige højtid med sit budskab om velbehag og fred på jorden vender sindet mod dem, der har ondt ved at fejre glæden, og særlig mod de børn, der er hjemsøgt af sygdom, og som mest af alle trænger til julens trøst.

Det var disse to faktorer – julestemningen, der åbner sindet for kærligheden til vore medmennesker, og tanken på de børn, for hvem sygdommen kaster skygge over tilværelsen – der bevægede postmester Einar Hol-

bøll så stærkt, at det gav ham ideen til julemærket.«

Den endelige idé blev til i de travle decemberdage 1903, da Holbøll ekspederede post på Købmagergades postkontor. Over 2 millioner julekort og julebreve blev i denne jul ekspederet her. Da fik han ideen, at der nok ville være så meget overskud af juleglæde, at hver afsender ville ofre en lille ekstra skærv i form af et ekstra frimærke. Allerede næste jul var ideen realiseret, og bidragene skulle da være med til endelig at virkeliggøre bygningen af et sanatorium for tuberkuloseramte børn.

Således startet og i dag stadig en af vore gode juleskikke.

Vore juleskikke og sædvaner

Når skikke gentages år efter år er der vel næppe noget mærkeligt i, at vi umiddelbart antager, at disse sædvaner er meget gamle. Gør man imidlertid julens traditioner op, vil man se, at langt de fleste ganske vist kan føre deres oprindelse langt tilbage, men først for alvor bliver en realitet indenfor de sidste 100 år.

Forstået således, at man først kan tale generelt om typiske danske juleskikke og sædvaner, når disse kan konstateres virkelig-gjort i alle sociale lag. Lad dog denne bog slutte med at søge lidt længere tilbage til de fyndeord og varsler, der tidligere var kendt i bondesamfundet og som måske endnu lever i smårester hist og her.

Juletro og juleord

Om vejret:

»Dersom en streng vinter indtræffer i adventugen, vil den gerne vare i 18 uger,« eller »Adventsne vil påske se.« Men, siger et gammelt ord, »Gud kan for vinterens kvide atter sende os sommer hin blide.«

Christine Reimer fortsætter i sin bog: »Nordfynsk Bondeliv i Mands minde«, med at fortælle om selve julevejret:

»En hvid og månelys jul er alle de gamle juleord enige om at prise i høje toner – det ene mere højlydt end det andet. En hvid jul giver en grøn påske, og hvid jul og grøn påske giver et godt år, og en lys jul giver en mørk lade. Skinner månen fra den klare nat-himmel hen over den frosttindrende, hvide sne på bodens ager, varsler det fyldte lader. Bugner træerne af rim i juleugen, skal kornet næste sommer bugne på marken af fulde kerner.

Derimod ganske modsat: Julesommer giver påskevinter.

En grøn jul bringer en snehvid påske.

En mørk jul giver en lys lade.

Julemærke giver sommertørke.

Men: Kommer juledag i ny, åring god den før til by.

Om arbejdet:

»Alle lånte redskaber skal man levere tilbage, før man kan holde jul, eller, som det også hedder, udlånt redskab skal man sørge for at få hjem inden højtiden, ellers bruger heksene det. Ploven skal tages af marken, at ikke Jerusalems skomager skulle hvile sig på den, i fald han på sin vandring kom forbi den; thi intet kan gro på det sted, hvor den evige jøde har hvilet i julenattens fred. Når man sætter rokken til side i julen, skal der blive en tot hør siddende på rokkehovedet, for at hørren kan gro godt i det nye år.

Man må være færdig med alle både inden- og udendørs arbejder, inden solen går ned juleaften, ellers vil man komme tilbage med alt sit arbejde i det nye år. Gæssene må på julens helligaftener ikke færdes ude efter solnedgang; thi så vil gåseavl en i det nye år mislykkes. Mange stjerner juleaften giver mange gæslinger.

Den, som vasker og hænger tøj ud i julen, skal klæde lig i fasten. Den, som sliber i julen, skal flå i fasten.

Efter måltidet juleaften lagde man mærke til, hvem der først gik ud ad døren, en karl eller en pige, deraf drog man den slutning, at der henholdsvis skulle fødes afkom af han- eller hunkøn blandt gårdens dyrehold.«

„Med et andet år kommer en anden juleaften”

»Men hvornår er julen ude? Om julens endelige afslutning er det lidt vanskeligt at slå noget bestemt fast, i fald man lytter til vore gamle juleord om julens varighed. Også fynboerne bruger ordet: En god jul varer til påske; men et andet ord trækker straks lidt fra og siger: Det var ikke at laste, at julen ville vare til faste; men atter møder man en indskrænkning, når man hører, at ved Kyndelmisseknode er julen ude, og ydermere, når man lader St. Knud – 7. januar – drive julen

ud, og endelig er julens 12 dage til ende med Hellig tre Kongers dag – medmindre nogen besøgende forinden i et eller andet hjem har givet sig af med stilfærdigt at bære julen ud!

Men der er slet ingen ende på julen, i fald man medtager det ord, der siger: Hvor der er børn, er der altid jul – og med et andet år kommer en anden juleaften. Dette turde vel være det pålideligste af alle julens gamle ord; thi ellers skulle »alle julemærker slå fejl«.

Kilder

Til afsnittet »Ind under jul« samt »Ønskeopfyldninger« er anvendt Hans Ellekilde: »Vor danske jul gennem tiderne«, G. E. C. Gads Forlag 1943.

»Ønskesedler« og »Juleaften« har børn i Blovstrød skoles 3. klasse medvirket til.

Opskrifterne til »Jul i køkkenet« er hentet i Danmarks ældste kogebog, udgivet første gang 1616, nu genudsendt i fotografisk nyudgave af bladet Skalk.

Udplukket af Kaj Munks juleprædikenen er fra »Tre prædikener af Kaj Munk«, forlaget Påskeliljen, Struer 1943.

Skildringen af det første juletræ i København er hentet i »Dagligliv i Danmark«, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1963. Endvidere til afsnittet juleaften Fr. Heide: »Juletræets historie«, København 1916.

Beretningerne om dagene mellem jul og nytår findes i »Barndomshjemets jul«, Berlingske Forlag 1941.

Mogens Lebech har skrevet bogen: »Julenissen fylder 100 år« til Theils Bogtryk 1962. Herfra er hentet stof til afsnittet: Nisser, Nøddebo og vatskæg.

Om juleneget er skrevet i Skalk nr. 4, 1960.

Kai Flor: »Eventyret om julemærket«, Bianco Lunos Bogtrykkeri 1948.

Til bogens sidste afsnit: »Juletro og juleord« er hentet stof fra Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv 4-5, Gyldendal 1919.

I øvrigt er anvendt: H. F. Feilberg: Jul I og II, Det Schubothske Forlag 1904.

H. Ussing: Årets og livets højtider, Det Schönbergske Forlag 1925.

DIS-Danmark

1 1 8 9 3 2